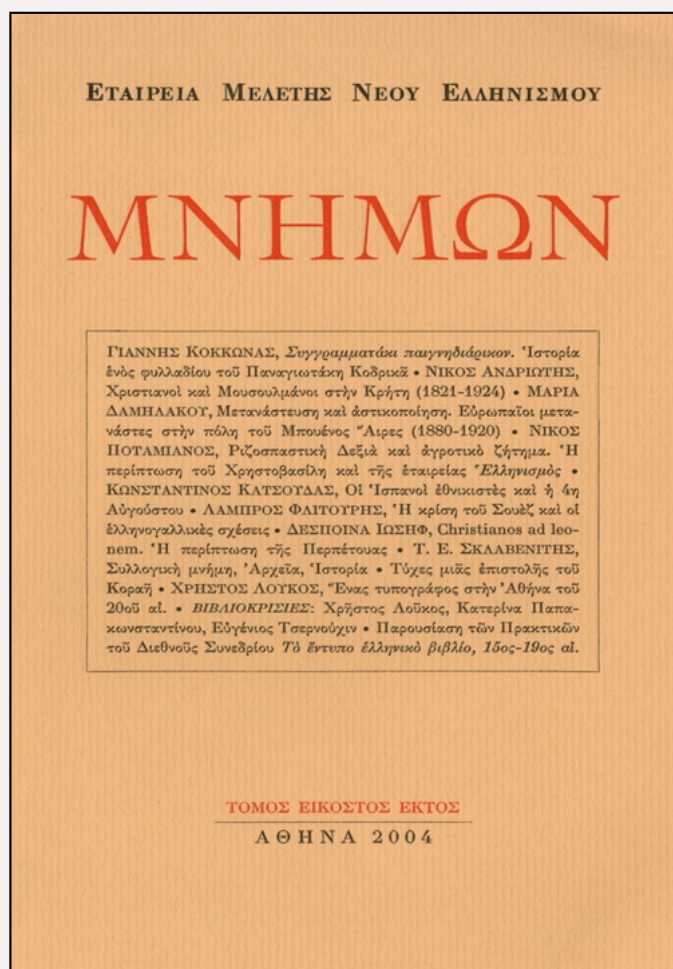

Μνήμων

Τομ. 26, 2004

Γιάννης Κόκκωνας, Ο πολίτης Πέτρος Σκυλίτζης Ομηρίδης, 1784-1872. Μελέτη της συμμετοχής ενός ελάσσονος σε γεγονότα μείζονος σημασίας

ΛΟΥΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

<https://doi.org/10.12681/mnimon.843>

Copyright © 2004

To cite this article:

ΛΟΥΚΟΣ, Χ. (2004). Γιάννης Κόκκωνας, Ο πολίτης Πέτρος Σκυλίτζης Ομηρίδης, 1784-1872. Μελέτη της συμμετοχής ενός ελάσσονος σε γεγονότα μείζονος σημασίας. *Μνήμων*, 26, 257-260.
doi:<https://doi.org/10.12681/mnimon.843>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Γιάννης Κόκκωνας, 'Ο πολίτης Πέτρος Σκυλιτζής 'Ομηρίδης, 1784-1872. Μελέτη τῆς συμμετοχῆς ἐνὸς ἐλάσσονος σὲ γεγονότα μείζονος σημασίας, 'Εταιρεία Μελέτης Νέου 'Ελληνισμού, Παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ Μνήμων ἀρ. 13, 'Αθήνα 2003, 285 σ.

Ἔχουν ἀναλυθεῖ οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ 1821 παραμελήθηκε ὡς ἀντικείμενο ἔρευνας καὶ διδασκαλίας ἀπὸ τὴν ἀνανεωμένη μετὰ τὸ 1974 ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία. Ὑπάρχουν φυσικὰ καὶ σημαντικὲς ἐξαιρέσεις πού ἀκριβῶς δείχνουν πόσο θὰ εἶχαν διευρυνθεῖ οἱ προσεγγίσεις μας γιὰ τὸ μείζον αὐτὸ γεγονός, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐμβέλεια ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἂν δὲν εἶχαν ἰσχύσει κάποιες ἄγνοιες καὶ ἐμμονὲς ὅτι δὲν προσφερόταν γιὰ τὴ θεματικὴ τῆς «νέας ἱστορίας». Ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Γιάννη Κόκκωνα ἀποτελεῖ μία ἀπὸ αὐτὲς τὲς ἐξαιρέσεις.

Ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ νὰ δείξει πόσο σημαντικὴ ἦταν ἡ συμβολὴ ἐνὸς «ἐλάσσονος» πολιτικοῦ παράγοντα στὴν προετοιμασία, ἔναρξη, πολιτικὴ συγκρότηση καὶ διαχείριση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Στὸ πρόσωπό του συμπυκνώνεται ἡ δράση κάποιων δεκάδων ἀκόμη «ὀργανικῶν» διανοουμένων πού μὲ τὴ μόρφωση, τὲς εὐρωπαϊκὲς ἐμπειρίες, τὸ ζῆλο, τὸν ἀκτιβισμό, τὴν αὐταπάρνηση πολλὰς φορές, συντέλεσαν ἀποτελεσματικὰ στὸ νὰ ἐπιλεγεῖ, ἀντὶ ἄλλης τακτικῆς, ἡ ἄμεση καταφυγὴ στὰ ὅπλα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ πολιτικὴ ὑπαρξὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ στὴ συνέχεια, μέσα στὸν Ἀγώνα, βοήθησαν οὐσιαστικὰ ἀπὸ ποικίλες θέσεις στὴν ἐδραίωση καὶ λειτουργία τῶν ἐπαναστατικῶν θεσμῶν (συντάγματα, διοίκηση, δικαστήρια, τοπικὲς ἀρχὲς κλπ.).

Ὁ Πέτρος Σκυλιτζής 'Ομηρίδης ἦταν γόνος σημαντικῆς οἰκογένειας λογίων καὶ ἐμπόρων τῆς Σμύρνης. Οἱ εὐνοϊκὲς προϋποθέσεις πού παρείχε τὸ συγγενικὸ περιβάλλον γιὰ τὴν ἀνέλιξή του, διευρύνθηκαν

ἀκόμη περισσότερο ὅταν γιὰ ἐμπορικὸς σκοπὸς βρέθηκε στὴ Μασσαλία. Δύο φορές θὰ ἰδρῦσει ἐκεῖ ἐμπορικὸ οἶκο, τὴ δευτέρη φορὰ (1814-1818) θὰ εὐδοκιμήσει τόσο ὥστε νὰ ἔχει περιουσία 600.000 φράγκων. Ἡ ἄμεση γνωριμία μὲ τὲς ἰδέες καὶ τὲς ἐμπρακτεῖς συνέπειες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης θὰ διαμορφώσουν τὴ φιλελεύ-

θερὴ ἰδεολογία του καὶ θὰ τὸν φέρουν κοντὰ σὲ ἄλλους διανοουμένους πού ἤθελαν τὴ μυστικὴ προετοιμασία τῆς Ἐπανάστασης. Θὰ μυηθεῖ στὸν τεκτονισμό καὶ θὰ λάβει μέρος, τὸ 1814 στὸ Παρίσι, στὲς συνεδριάσεις τῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνόγλωσσου Ξενοδοχείου. Τὸ 1818 θὰ ἀποκτήσει γαλλικὴ ὑπηκοότητα, θὰ διαλύσει τὸ ἐμπορικὸ του

κατάστημα και θά φύγει για την Κωνσταντινούπολη, όπου θά συμμετάσχει στην έκεϊ δράση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας για τὴν προετοιμασία τῆς Ἐπανάστασης.

Μὲ τὸ ξέσπασμά της θά βρεθεῖ στὰ ναυτικὰ νησιά (Ψαρά, Ὑδρα καὶ Σπέτσες), θά συντελέσει στὸ νὰ ἐξεγερθοῦν καὶ θά ἐργαστεῖ γιὰ τὸ συντονισμό τῆς δράσης τους. Στὴν ἀρχὴ δρᾷ κυρίως στὶς Σπέτσες, τὶς ὁποῖες ἐκπροσωπεῖ ὡς παραστάτης στὴν Ἀ' Ἐθνοσυνέλευση. Ἐπανερχόμενος στὸ νησί συντάσσει, μεταξὺ τῶν ἄλλων, τὸ προσωρινὸ πολίτευμα τῶν Σπετσιωτῶν καὶ λίγο ἀργότερα μεσολαβεῖ στὸν κατευνασμό τῶν πληρωμάτων ποὺ εἶχαν ἐξεγερθεῖ κατὰ τῶν προυχόντων. Γενικὰ μὲ τίς γνώσεις καὶ ικανότητές του παρέσχε στους Σπετσιώτες τὴν πολιτικὴ ἐκπροσώπηση ποὺ εἶχαν ἀνάγκη καὶ φαίνεται ὅτι ἔτσι ἀπέκτησε κάποιον κοινωνικὸ ἔρεισμα, ποὺ τόσο ἔλειψε ἀπὸ ἄλλους ἐτερόχθονες διανοομένους, καὶ τὸ ὅποιο τοῦ ἐπέτρεψε μεγαλύτερη αὐτονομία ἀπέναντι σὲ ἡγετικά πρόσωπα καὶ ὁμάδες ποὺ προὔπηρχαν ἢ διαμορφώθηκαν μέσα στὴν Ἐπανάσταση. Ἀγωνίζεται κι αὐτὸς γιὰ τὴν ὑπαγωγή τῶν τοπικῶν ἐξουσιῶν στὴν κεντρικὴ διοίκηση, τοῦ τοπικοῦ στὸ ἐθνικὸ —ἢ σχετικὴ ἀποστολὴ του στὴν Κρήτη τὴν ἀνοιχτὴ τοῦ 1822 δείχνει πόσο ὑπολόγιζε σ' αὐτὸν ἢ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις—, γρήγορα ὅμως ἀπογοητεύεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἡγεσία καὶ ἀναζητᾷ μὲ μερικὸς ἄλλους θεραπείαν εἴτε μὲ τὴ δημιουργία καὶ δράση ἑταιρειῶν κατὰ τὰ τεκτονικὰ πρότυπα εἴτε κυρίως μὲ τὴν πρόσκληση τοῦ Ἰω. Καποδίστρια καὶ τῶν ἀδελφῶν του στὴν ἐπαναστατημένη χώρα. Πηγαίνει μάλιστα ὁ ἴδιος στὴν Κέρκυρα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἐπιτυχία τοῦ σχεδίου. Τὸ 1826 βρίσκεται ἐγκατεστημένος στὴν Ἐρμούπολη καὶ θά ἐκπροσωπήσει τοὺς κατοίκους τῆς στὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευση, ἢ ὅποια θά ἐκλέξει τὸν Ἰω. Καποδίστρια Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας.

Οἱ στενὲς σχέσεις τοῦ Σκυλίτζη μὲ τὸν Βιάρο Καποδίστρια θά τοῦ ἐξασφαλίσουν θέσεις στὸ καποδιστριακὸ δικαστικὸ σύ-

στημα: εἰρηνοδίκης Σπετσῶν, πρόεδρος τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου Βορείων Σποράδων. Ὡστόσο, θά ἀρνηθεῖ μετὰθεσὶ του σὲ δικαστήριον τῆς Μάνης, θά ιδιωτεύσει στὶς Σπέτσες καὶ θά προσχωρήσει στὴν ἀντιπολίτευση: ὑπογράφει ἀντικυβερνητικὴ ἀναφορὰ τὸ 1831 μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξοριστεῖ μαζί μὲ ἄλλους ἀπὸ τίς Σπέτσες. Θά καταφύγει στὴ Σμύρνη καὶ θά ἐπανέλθει μετὰ τὴν ἀφίξη τῆς Ἀντιβασιλείας. Θά ἀποτελέσει στὴν ἀρχὴ μέλος τοῦ δικαστηρίου τῶν Ἐφετῶν. Ἡ ἐγκατάστασή του ὅμως στὸν διαμορφούμενον Πειραιά, ἡ ἀπόκτηση ἐκεῖ σημαντικῆς ἀκίνητης περιουσίας, οἱ γνώσεις καὶ οἱ γνωριμίες του θά τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ καταλάβει τρεῖς φορές τὸ ἀξίωμα τοῦ δημάρχου. Ὑποστηρίζει, ἐναντι ἄλλων ἐρμηνειῶν, τὸ ρόλο του στὴν Ἐπανάσταση. Τὸ 1870, ὀγδόντα ἔξι ἐτῶν, συντάσσει τὴν αὐτοβιογραφία του. Πεθαίνει δύο χρόνια ἀργότερα.

Ὁ Κόκκωνας διερεύνησε ὅλες τίς πτυχὲς τῆς δράσης τοῦ Σκυλίτζη μὲ θαυμαστὴ γνώση τῶν ὧσων ἔχουν δημοσιευτεῖ, μὲ νέες ἀναγνώσεις τῶν ἥδη γνωστῶν πληροφοριῶν καὶ μὲ τὴν ἀνακάλυψη πολλῶν ἀγνωστων τεκμηρίων (τὰ σημαντικότερα ἀπὸ αὐτὰ δημοσιεύονται σὲ παράρτημα). Τὸ σημαντικότερο ὅμως εἶναι ὅτι τόλμησε γενναῖες καὶ πρωτότυπες ὑποθέσεις καὶ μὲ κριτικὸ πνεῦμα ἔδωσε ἐνδιαφέρουσες ἀπαντήσεις. Οἱ ἀπαντήσεις αὐτὲς θά εἶχαν ἴσως περιορισμένο ἀποτέλεσμα ἂν δὲν προχωροῦσε καὶ σὲ κάτι ποὺ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ φαίνεται ριψοκίνδυνο γιὰ ἓναν ἱστορικό. Ἀντὶ δηλαδὴ νὰ περιοριστεῖ στὰ ὅσα οἱ πηγὲς μαρτυροῦσαν γιὰ τὸν Σκυλίτζη, προσπάθησε νὰ συμπληρώσει τὰ κενὰ στὴ ζωὴ καὶ δράση του μὲ ὅσα συνέλεξε γιὰ ἄτομα ποὺ βρέθηκαν στὸ ἴδιο οἰκονομικόν, πολιτικόν, διανοητικόν καὶ ιδεολογικόν περιβάλλον. Γιὰ παράδειγμα, δὲν γνωρίζουμε τί ἀκριβῶς ἔκανε ὁ Σκυλίτζης στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὰ τέλη 1818 ἢ τίς ἀρχὲς τοῦ 1819 ἕως τίς ἀρχὲς τοῦ 1821· οὕτε βρίσκεται τὸ ὄνομά του στοὺς διασωθέντες καταλόγους τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Μὲ θαυμαστὴ ικανότητα καὶ γνώση ὁ

Κόκκινωνας ανασυνθέτει ψηφίδες αυτής της «χαμένης» δράσης του βιογραφούμενου με την ανάδυση του κλίματος που επικρατούσε στα ήγετικά κλίμακα της Φ. Ε. και στους Έλληνες της Πόλης. Και πειστικά επιχειρηματολογεί ότι η στάση του Σκυλίτζη δεν μπορούσε να είναι διαφορετική από την αντίστοιχη ενός όμοιόδεατη Φιλίκο για τον όποιο έτυχε να διασωθούν περισσότερα τεκμήρια. Τό ίδιο κάνει για να αποδώσει καλύτερα και την υπόλοιπη προεπαναστατική, επαναστατική και μετεπαναστατική πορεία του Σκυλίτζη. ‘Ο τρόπος με τον όποιο επιχειρείται αυτή η «συμπλήρωση», οι επιφυλάξεις που πάντα διατυπώνονται, η άκριβης αναζήτηση της κατάλληλης συμπληρωματικής μαρτυρίας και η προειδοποίηση του αναγνώστη για τó ρόλο που εξυπηρετεί, νομιμοποιούν πλήρως τó όλο έγχείρημα και τó εντάσσουν óμαλά στον ιστορικό λόγο. Τó αποτέλεσμα είναι μια αφήγηση που ρέει, που πολλές φορές έχει τή χάρη ιστορικού μυθιστορήματος, αλλά πρόκειται για άυστηρά έλεγμένο ιστορικό λόγο.

Ένα τόσο σημαντικό έργο θά έπρεπε να είχε προκαλέσει έναν ουσιαστικό διάλογο και, γιατί όχι, έναν αντίλογο, άφοιτολμᾶ, όπως ανέφερα, υποθέσεις που είναι πιθανόν ότι δεν βρίσκουν όλους σύμφωνους. Κάτι τέτοιο όμως θά μπορούσε να συμβεί μόνον αν ήταν διαφορετικά όργανωμένος ó επιστημονικός διάλογος και αν ή αξιολόγηση των εκάστοτε εκδιδόμενων έργων είχε άλλα κριτήρια.

Περνó τóρα σέ κάποιες παρατηρήσεις. Νομίζω ότι ή προσέγγιση που επιχειρείται θά κέρδιζε ακόμη περισσότερο αν σκιαγραφούνταν κάπως περισσότερο και οι αντίθετες συμπεριφορές, ιδιαίτερα μέσα στην Έπανάσταση. Έπίσης, ó Σκυλίτζης, μολοντί φαίνεται ότι απέκτησε, όπως ισχυρίστηκα, κάποια κοινωνική βάση στις Σπέτσες, και άργότερα στην Έρμούπολη (τό πόσο βοήθησαν οι προεπαναστατικές του γνωριμίες με εμπόρους και πλοiάρχους μένει να αποδειχθεί), και έτσι είχε περισσότερη ανεξαρτησία, σέ σύγκριση με τούς

όμοιούς του διανοομένους, άπέναντι σέ ήγετικούς παράγοντες, είναι πολύ πιθανό ότι κινήθηκε και αυτός στις γενικές γραμμές πολιτικής δράσης που αυτοί, ιδιαίτερα ó Μαυροκορδάτος και ó Κωλέττης, διέγραφαν και σέ μεγάλο βαθμό πέτυχαν να επιβάλουν ως τις πιό ένδεδειγμένες για τήν πολιτική όργάνωση των επαναστατών και τις σχέσεις τους με τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής. ‘Η έπιμονή του στην πολιτική λύση Καποδίστρια, στην όποια έξάλλου φαίνεται ότι δεν αντιδρούσε και ó Κωλέττης, δεν άναιρεί κατ’ ανάγκην αυτή τήν υπόθεση. Πολλοί που θεώρησαν άναγκαία τήν κάθοδο του Καποδίστρια είχαν συμφωνήσει και στην αίτηση άγγλικής προστασίας και στην πρόσκληση Γάλλου πρίγκιπα (στην τελευταία άπόπειρα είναι πιθανόν ότι μετείχε και ó Σκυλίτζης). ‘Ο,τι προείχε, ήταν να έξέλθει ó άγώνας από τó επικίνδυνο άδιέξοδο.

Είναι ενδιαφέρον, πάντως, να έπισημανθεί ότι μεταξύ των συνεργατών που επέλεξε ó Καποδίστριας και οι άδελφοί του, όταν άσκησαν τήν έξουσία, ήταν και άτομα που καταγράφονται μεταξύ των πιό δραστήριων Φιλικών. ‘Ισως αναζήτησαν τήν πολιτική του κάποιους από τούς στόχους που ó παραμερισμός των εκπροσώπων της Φιλικής Έταιρείας από τά πολιτικά όργανα της Έπανάστασης άφησαν άνεκπλήρωτους. Και εν όνόματι αυτών των στόχων, κυρίως ή στάση του Κυβερνήτη κατά των προκρίτων, συνέχισαν να τόν υποστηρίζουν όταν τó καθεστώς του, για πολλούς λόγους, είχε μετατραπεί σέ άνελεύθερο και άστυνομικό. Έδῶ φαίνεται ότι δοκιμάστηκε ó φιλελευθερισμός του Σκυλίτζη, όπως και άλλων, και σταδιακά άποχωρίστηκε από ένα σύστημα διακυβέρνησης που όδηγήθηκε και αυτό σέ άδιέξοδο. Τό ίδιο έκανε και ó Κωλέττης.

Έπομένως, ίσως να έπιτρέπεται και κάποια άλλη έκδοχή από αυτή της κολακείας και του καιροσκοπισμού όταν από τή Σμύρνη, τó 1832, έπαινε με τά πιό θερμά λόγια τόν Μαυροκορδάτο («σᾶς θαυμάζω, σᾶς συγχάιρομαι [...]») για τή συμβολή

του στις πολιτικές εξελίξεις, μιὰ και ὑπῆρξε ὁ κορυφαῖος τοῦ ἀντικαποδιστριακοῦ ἀγώνα και κατὰ κάποιον τρόπο διεῖδε καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοὺς κινδύνους γιὰ τὸ μέλλον τοῦ νέου κράτους ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Κυβερνήτη, παρὰ τίς ἀγαθὲς προθέσεις του, στίς δικές του μόνο ἐπιλογές. Ἄν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, τότε νομίζω θὰ ζητούσαμε, ὑπερβολικὰ πάντοτε, ἀπὸ τὸν συγγραφέα νὰ εἶχε ἐπιχειρήσει ἐξίσου ἀναλυτικὰ νὰ μᾶς ἐξηγήσει τὸ πῶς ὁ ἥρωάς του ἔγινε ἀντικαποδιστριακός. Ἀπὸ ποιὲς διαδρομὲς και μὲ ποιὰ, ἐνδεχομένως, βασιανιστικὰ διλήμματα. Καὶ ὑπῆρχαν πολλὰ τεκμήρια, ἂν ὄχι πάντα γιὰ τὸν Σκυλίτζη, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε γιὰ ὁμοϊδεάτες του ποὺ θὰ ἐπέτρεπαν πολλές «συμπληρωτικὲς» μαρτυρίες γιὰ νὰ σκιαγραφηθεῖ περισσότερο και αὐτὴ ἡ περίοδος τῆς ζωῆς και δράσης του.

Πρέπει βέβαια νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ διατριβὴ τοῦ Κόκκωνα σταματοῦσε στὸ 1827 και ὅτι τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια τοῦ βιβλίου, τὰ ὁποῖα καλύπτουν τὴν περίοδο 1828-1872, προστέθηκαν ὅταν ἀποφασίστηκε ἡ ἐκδοσις, γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἀναγνώστης μιὰ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς ζωῆς και τῆς δράσης τοῦ Σκυλίτζη. Ὁ συγγραφέας οὐσιαστικὰ θὰ ἔγραφε ἄλλη μιὰ διατριβὴ ἂν συνέχιζε και γιὰ τὰ μετέπειτα χρόνια τὴν ἐξαντλητικὴν ἔρευνα ποὺ ἔκανε γιὰ τὴν προεπαναστατικὴ και ἐπαναστατικὴ περίοδο. Τὰ ὅσα ἀκολουθοῦσαν

ἦταν και πολλά, δεδομένου ὅτι ὁ Σκυλίτζης ἔζησε ὡς τὸ 1872, και προϋπέθεταν ἀντιμετώπιση ἱστορικῶν προβλημάτων ἄλλου ἐπιπέδου, ἀφοῦ τὸ πλαίσιο εἶναι τώρα ἡ καποδιστριακὴ πολιτεία και μετὰ τὸ ἐλληνικὸ βασίλειο. Θὰ μπορούσαν, πάντως, κάποια ζητήματα, ὅπως ἡ χολέρα ποὺ ἐπληξε τὸν Πειραιᾶ τὸ 1854 και ποὺ ὑπῆρξε ἡ αἰτία ἢ ἡ ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ὁ Σκυλίτζης ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ δημάρχου, νὰ εἶχαν τύχει ἐκτενέστερης διαπραγματεύσεως.

Οἱ λίγες αὐτὲς ἐπισημάνσεις, ποὺ ξεκινοῦν κυρίως ἀπὸ δικὰ μου αἰτούμενα, δὲν μειώνουν στὸ ἐλάχιστο ἓνα ἔργο στὴ σπουδαιότητα τοῦ ὁποῖου ἀναφέρθηκα ἐπανειλημμένως. Θὰ σημειῶνα πάλι ὅτι τὸ ἐγχείρημα τοῦ Κόκκωνα ἀποδεικνύει ὅτι τὸ 1821 μπορεῖ νὰ μπολιάσει μὲ τὸ εὖρος τοῦ τὴν ἱστοριογραφία μας, ἀρκεῖ νὰ μελετηθεῖ, ὅπως στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, μὲ εὐτυχὴ ἰσορροπία μεταξὺ ἔρευνας τῶν πηγῶν και κριτικῆς ἀξιοποίησής τους.

Τέλος, ἄς σημειωθεῖ, γιὰτὶ δὲν εἶναι ἔλασσον, ὅτι ὁ συγγραφέας στοιχειοθέτησε ἠλεκτρονικὰ και σελιδοποίησε ὁ ἴδιος τὸ βιβλίο του χρησιμοποιώντας γραμματσοειρὲς ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ψηφιακὴ συνέχεια τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων τῆς μονοτυπίας, και τὸ ἀποτέλεσμα δείχνει ὅτι ἡ νέα τεχνολογία μπορεῖ νὰ παντρευτεῖ ἀρμονικὰ μὲ τὴν παράδοση τοῦ Γουτεμβέργιου.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ

David Brewer, 'Η φλόγα τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία 1821-1833. Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἀγγλικά Τινίνα Σπερελάκη, ἐπιμέλεια Ἑλένη Κεχροπούλου, Ἀθήνα, Ἐνάλιος, 2004, 439 σ.

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξαφνιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἓνας ἐκδοτικὸς οἶκος ἀποφασίζει νὰ ἐκδώσει στὰ ἐλληνικὰ μιὰ συνοπτικὴ ἱστορία τοῦ 1821 ποὺ ἔγραψε, στηριζόμενος κυρίως σὲ ἀγγλικὲς πηγὲς και βοηθήματα, ἓνας ὁμότιμος καθηγητὴς κλασσικῶν σπουδῶν στὴν Ὁξφόρδη (τὸ copyright ὑπο-

δεικνύει τὸ 2001 ὡς χρόνον τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως και μιὰ διερεύνηση στὸ διαδίκτυο τὸ ἐπιβεβαίωσε: Νέα Ὑόρκη, Overlook Press, 2001). Ἡ ἐκδηλῆ συμπαθεία του γιὰ ὅ,τι ἐπιχειρήσαν οἱ Ἕλληνες προκειμένου νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερία τους, ἢ ἱκανότητά του νὰ ἀξιοποιεῖ μαρτυρίες